

Schakt genom Klossputten i Arboga

Arboga stadslager L2004:3307, bytomt L2002:6316
Grindbergatullen 10
Arboga stad och kommun
Västmanland
Erica Strengbom

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

Översigtskarta över Västmanlands län med platsen
för schaktningsövervakningen markerad i rött.

© 2024 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2023:38
Lst dnr 431-2033-2023

Författare	Erica Strengbom
Kvalitetsgranskning	Nina Balknäs
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	1751 års stadskarta.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2023:38

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schakt genom Klossputten i Arboga

Arboga stadslager L2004:3307, bytomt L2002:6316
Grindbergatullen 10
Arboga stad och kommun
Västmanland

Erica Strengbom

Lst dnr 431-2033-2023

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	7
Syfte och målgrupper	7
Metod och genomförande	7
Resultat	8
Tolkning	12
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	12
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Referenser	15
Figurförteckning	15
Bilagor	16
<i>Bilaga 1. Anläggningstabell</i>	<i>16</i>

Figur 1. Översiktskarta med platsen för schaktningsövervakningen markerad med svart cirkel. Skala 1:50 000 med insticksplan i skala 1:1 000 000.

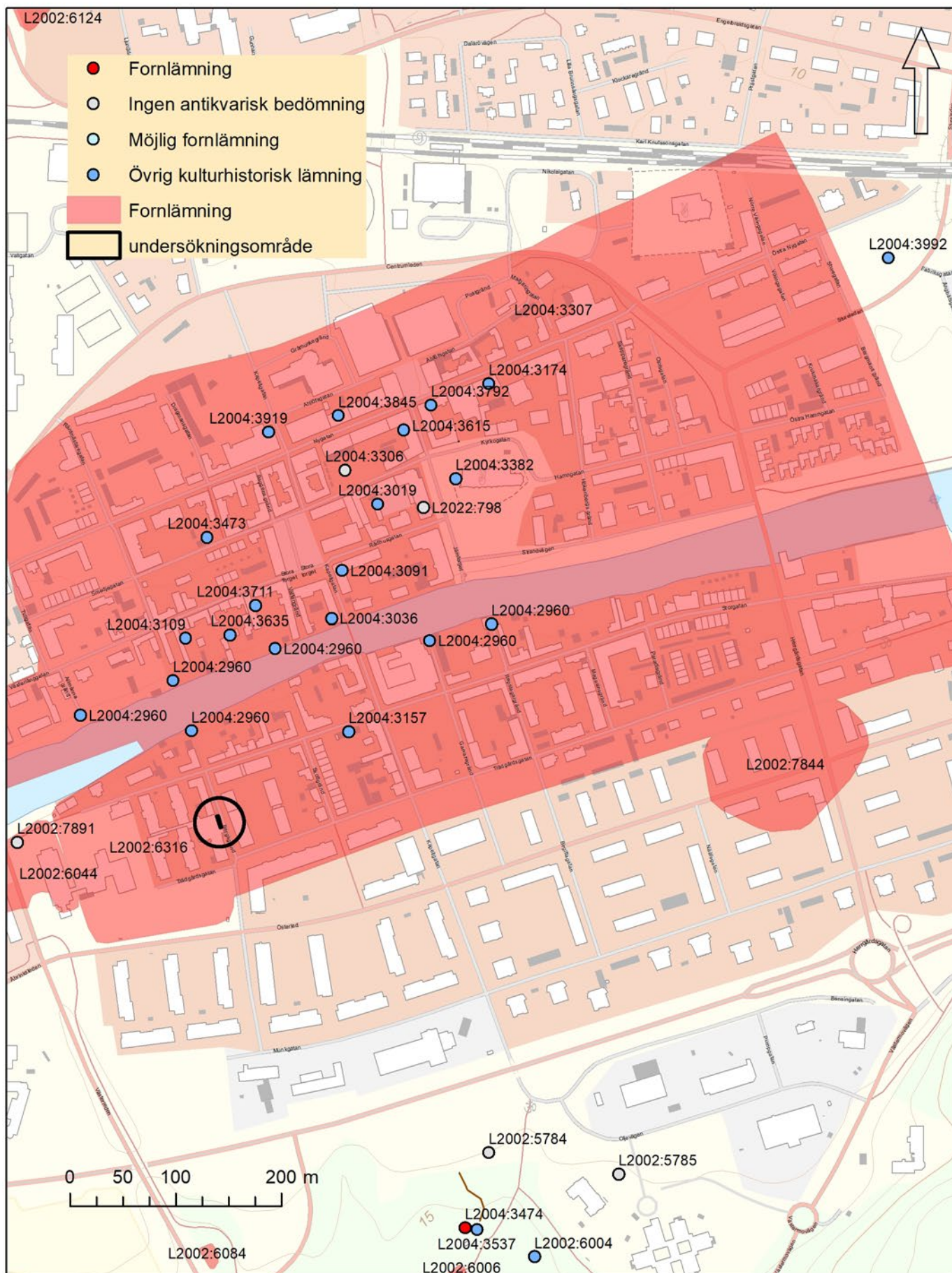
SAMMANFATTNING

Våren 2023 utförde Kommunfastigheter i Arboga AB dräneringsarbeten inom fornlämningen Arboga stadslager (L2004:3307) och bytomt (L2002:6316). Då större delen av arbetet skedde i redan urschaktade ytor medverkade inte arkeolog på hela sträckan utan endast vid en sträcka längs med Bergs gränd där en sopstation skulle byggas, eftersom timmerstockar framkom där. Sträckan som övervakades var cirka 10 meter och förutom timmer påträffades ett dike som tolkas vara en äldre stadsgräns kallad Klossputten.

INLEDNING

I samband med att Kommunfastigheter i Arboga AB arbetade med dränering och anläggandet av ett nytt sophus vid äldreboendet Strömsborg i Arboga beslutade Länsstyrelsen i Västmanland om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Då schaktningen skulle ske i befintliga schakt gavs tillstånd för ingrepp i fornlämning utan arkeologisk övervakning med villkor att avvikelser skulle anmälas till Länsstyrelsen (Lst dnr 431-280-2023). Vid markarbetet för sopstationen uppmärksammade grävmaskinisten att timmer framkom i schaktet. Kommunfastigheter anmälde det till Länsstyrelsen vilka tog ett beslut om arkeologisk schaktningsövervakning (Lst dnr 431-2033-2023).

Beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Västmanland och kostnadsansvarig var Kommunfastigheter i Arboga AB.

Figur 2. Arboga stad med fornlämningar. Skala 1:5 000.

BAKGRUND och KULTURMILJÖ

Arboga har en av Sveriges bäst bevarade medeltida stadskärnor och Uppkyrkan (nuvarande Sankt Nicolai kyrka) tros vara en av en äldsta byggnaderna. Kyrkan stod troligtvis färdig redan i början av 1200-talet. På 1280-talet lät Franciskanerorden anlägga ett kloster här. Namnet Arboga omnämns första gången år 1286 som Arbugae med betydelsen åbåge eller åkrök. De äldsta beläggen för Arboga som stadsbildning är från 1200-talets slut och stadens äldsta sigill härrör från år 1330, vilket tyder på att det då fanns en fullt utvecklad stad.

Till skillnad från många andra städer har Arboga inte genomgått någon reglering av stadsplanen, utan stadens utformning antas vara av medeltida ursprung. Unikt för Arboga är också dess många välbevarade medeltida stenbyggnader och källare. Den medeltida staden antas ha begränsats av två diken: Skoldiket i öster och Klossputten i väster. Under 1500–1600-tal växer staden utanför dessa begränsningar (Järpe 1976).

Området där lämningarna påträffades ligger i Bergsgränd, i den södra delen av Arboga vid platsen där diket Klossputten ska ha runnit fram, vilket också är gränsen för fornlämningen Arboga stadslager (L2004:3307). Hela kvarteret Grindbergatullen 10 ligger också inom en bytomt (L2002:6316).

Den äldsta kartan över området är från år 1751. Området benämns ömsom Porsgården, Västra Herrgården, Strömsnäs och Strömsborg. Byggnader har enligt historiska kartor funnits i norra och södra delen av tomten. I modern tid syns gårdsbebyggelsen på den ekonomiska kartan och flygfoton från 1960-talet. Gränden har också i modern tid breddats till nära det dubbla.

SYFTE och MÅLGRUPPER

Syftet var i första hand att bedöma lämningarna i schaktet och avgöra om de var av arkeologiskt intresse. Om lämningarna bedömdes vara av arkeologiskt intresse skulle schaktningen ske som en arkeologisk schaktningsövervakning. Syftet med schaktningsövervakningen var att löpande dokumentera den del av fornlämningen som berördes av schaktningsarbetet och ta tillvara fornyfynd. Målgrupper för undersökningen är Länsstyrelsen och Arboga Bostäder AB.

METOD och GENOMFÖRANDE

Schaktet där trä framkommit övervakades och med hjälp av grävmaskin grävdes sedan skiktvis ner till anläggningsnivå. Anläggningarna dokumenterades i plan, skriftligt och fotograferades. Sedan lyftes virket och schaktningen fortsatte ner till steril mark. I den mån det var möjligt handgrävdes provrutor genom kulturlager i syfte att fastställa tillkomstsätt och för att ta tillvara eventuella fynd för datering. Därefter rensades schaktväggarna och stratigrafien dokumenterades genom en sektionsriktning och fotografering. Schaktet mättes sedan in med handhållen GPS. Materialet överfördes till ArcMap för digital bearbetning.

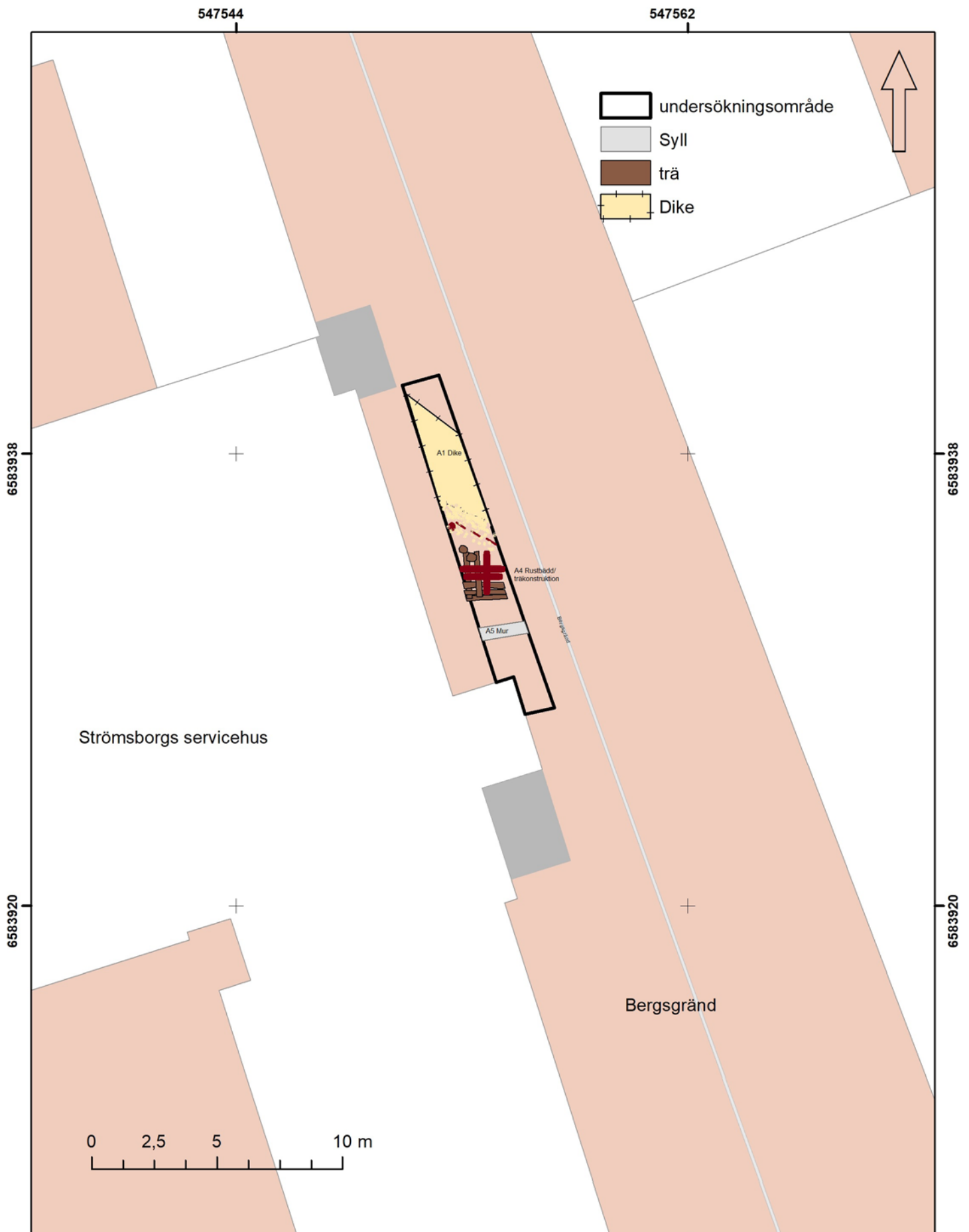
RESULTAT

En cirka 10 meter lång sträcka övervakades längs med Bergsgränd. Schaktet grävdes till en bredd av två meter och ett djup av 1,8 meter.

Den övre delen av schaktet bestod av bärlager och rasmassor från en byggnad. Under rasmassorna fanns i schaktets norra del en tydlig nedgrävningskant för ett dike (A1). Diket löpte längs med/tvårs över schaktet i nordvästlig-sydöstlig riktning med en bredd av cirka fyra meter (då schaktet grävdes snett över/längs med diket, kunde inte bredden eller den södra kanten av diket fastställas). Djupet på diket var omkring 0,6 meter och diket var igenfyllt med träflis, pinnar, tegelfnyk, djurben och enstaka läderspill (A2, A3). Inget daterande

Figur 4. Schaktet fotat från norr.

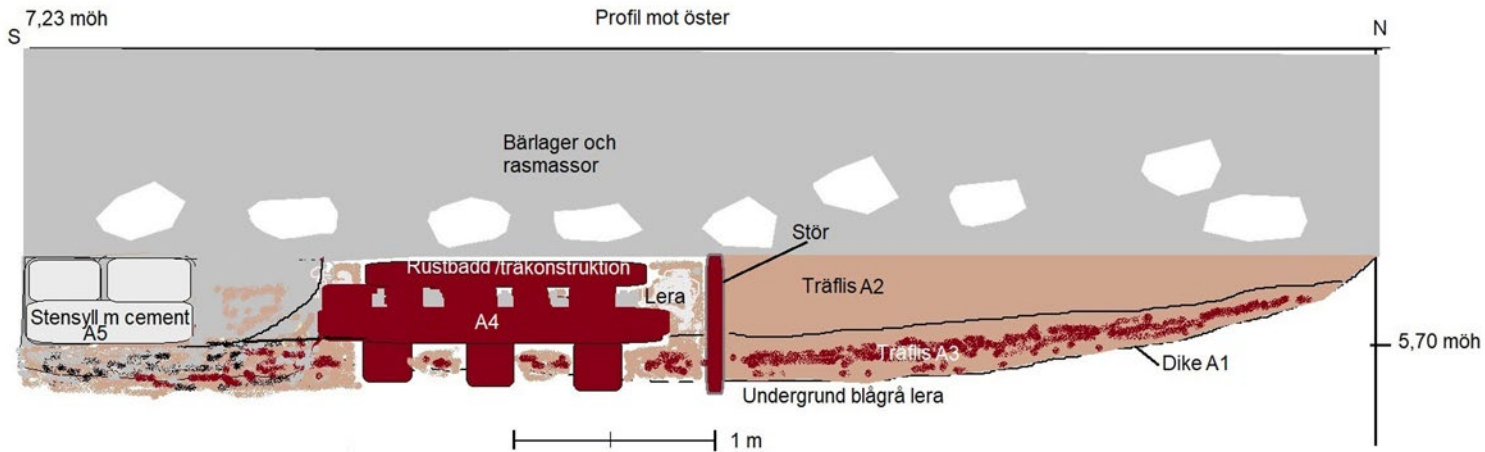

Figur 3. Plan över schakt och anläggningar. Skala 1:200.

material fanns i dikets fyllningar. Den södra kanten av diket var inte urskiljningsbar utan här fanns en träkonstruktion (A4) bestående av åtta timmerstockar inom en 2×1,8 meter stor yta. Stockarna låg omlott i två skikt. En stock hade ett uttag för en stolpe och ytterligare två stolpar påträffades under timret. Timret bestod av 1-1,8 meter långa, kluvna stockar och stolparna under var cirka 0,3 meter i diameter pålade ner genom undergrunden av blågrå lera.

Figur 5. Närbild av träkonstruktionen A4. Fotat från norr.

Figur 6. Principskiss över den östra profilväggen.

Det gick inte att urskilja om timret var nedgrävt genom dikets fyllning och därmed tillkommit senare, eller om timret lagts ut när diket fortfarande var öppet. Timret har sannolikt lagts ner som underlag, antingen som en rustbadd till en byggnad eller så kan det ha varit en spång över diket. Inte heller var stolparna i tillräckligt bra skick för dendrokronologisk analys (årsringsdatering).

Söder om timret fanns en stensyll (A5) i öst-västlig riktning över schaktet. Syllen var nedgrävd i den lera som låg kring träkonstruktionen A4 (se principskiss figur 6) och har därmed tillkommit senare. Att syllens norra vägg var täckt med cement visar också att muren är del av en modern byggnad, sannolikt den byggnad som syns ligga utmed Bergs gränd på den ekonomiska kartan från år 1964. Byggnaden syns även på historiska flygfoton från 1960- och 1970-talet.

Figur 7. Utsnitt ur ekonomiska kartan år 1964 med undersökningsområdet markerat med vit cirkel. Ej till skala.

TOLKNING

I det övervakade schaktet fanns en bred nedgrävning som tolkas som ett dike (A1). Diket var minst 4 meter brett och ligger i linje med Klossputten, den västra begränsningen av den medeltida staden. Klossputten har även observerats längre norrut i korsningen av Bergs gränd och Storgatan vid en arkeologisk schaktningsövervakning längs Storgatan år 2021 (Strengbom i manus). Den stratigrafiska relationen mellan diket A1 och träkonstruktionen A2 gick inte att fastställa. Timret och träkonstruktionen kan ha varit en gångbro över diket och då varit i bruk när diket stod öppet. Men det kan också röra sig om någon form av rustbädd för att stabilisera den sank undergrunden. Vad denna rustbädd i så fall varit grund för, går inte att avgöra.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med den arkeologiska undersökningen i form av schaktningsövervakning var att löpande undersöka och dokumentera de delar av fornlämningen som berördes samt att ta tillvara fynd. Undersökningen följde den plan och kostnadsberäkning som upprättades i samband med undersökningen, en avvikelse skedde dock då rapporten inte färdigställdes inom den uppsatta tidsplanen.

Figur 8. Rektifierad karta (Järpe 1976) med Klossputten markerad i rött. Skala 1:1 000.

TEKNISKA och ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Västmanland
Kommun	Arboga
Landskap	Västmanland
Socken	Arboga stad
Fastighet	Grindbergatullen 10
Lämningsnummer	Arboga stadslager L2004:3307, bytomt L2002:6316
Lämningsstyp	Bytomt och stadslager
Datering	Historisk tid
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2023-04-19
Länsstyrelsens diarienummer	431-2033-2023
Ärendenummer i Fornreg	202300414
Arkeologgruppens projektnummer	P23018
Projektledning	Erica Strengbom
Personal	Erica Strengbom
Undersökningstid	6 april 2023
Undersökt yta	20 m ²
Inmätningsteknik	Handhållen GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	Ekonomiska kartan J133-10G7a64 X 6584920 Y547544
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Ritningar, fotografier och skriftlig dokumentation förvaras tills vidare hos Arkeologgruppen.
Digitalt arkiv	Som ovan.
Fynd	Inga fynd omhändertogs.

REFERENSER

Järpe. 1976. *Medeltidsstaden 2*. Arboga.

Historiska kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv Arboga stad karta 1751. T3- 1:14.

Ekonomiska kartan 1964 J133-10G7a64

Webbmaterial

Historiskt flygfoto Storgatan, Arboga - karta på Eniro 2024-01-10

FIGURFÖRTECKNING

Figur 1. Översiktskarta med platsen för schaktningsövervakningen markerad med svart cirkel. Skala 1:50 000 med insticksplan i skala 1:1 000 000.

Figur 2. Arboga stad med fornlämningar. Skala 1:5 000.

Figur 3. Plan över schakt och anläggningar. Skala 1:200.

Figur 4. Schaktet fotat från norr.

Figur 5. Närbild av träkonstruktionen. Fotat från norr.

Figur 6. Principskiss över den östra profilväggen.

Figur 7. Utsnitt ur ekonomiska kartan år 1964 med undersökningsområdet markerat med vit cirkel. Ej till skala.

Figur 8. Rektifierad karta (Järpe 1976) med Klossputten markerad i rött. Skala 1:1 000.

BILAGOR

Bilaga 1. Anläggningstabell

Anr	Typ	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
1	Nedgrävning	Minst 4	0,6	Nedgrävning för brett dike
2	Lager	Minst 4	0,4	Övre fyllning i dike, träflislager gråbrunt med pinnar träflis och läderspill
3	Lager	Minst 4	0,2	Nedre fyllning i dike. Träflislager kompakt mörkbrun lerig silt med pinnar och träflis
4	Träkonstruktion	2x1,8	0,5	Träkonstruktion med vertikala pålar och timmer kan vara rustbädd
5	Stensyll	0,5	1	Stensyll med norra sidan klädd med cement. Stora huggna stenar.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2023:38

